

DOI: 10.18276/sip.2017.50/2-05

Krystyna Hanusik*

Urszula Łangowska-Szcześniak**

Wydział Ekonomiczny Uniwersytet Opolski

UWARUNKOWANIA I PRZEJAWY RÓŻNICOWANIA MODELU KONSUMPCJI NA ŚLĄSKU W LATACH 2004–2015

STRESZCZENIE

Przedmiotem badań przedstawionych w artykule są długookresowe zmiany modelu konsumpcji na Śląsku, czyli w trzech województwach przygranicznych – śląskim, opolskim i dolnośląskim, a także identyfikacja ważniejszych czynników warunkujących zróżnicowanie realizowanych przez gospodarstwa domowe modeli konsumpcji. W oparciu o dane z panelowych badań GUS budżetów gospodarstw domowych w latach 2004–2015 przeprowadzono ekonometryczną analizę wpływu na poziom i strukturę wydatków gospodarstw domowych oraz takich ich cech, jak poziom oraz główne źródło dochodów, miejsce zamieszkania, wiek czy wykształcenie osoby odniesienia (głowy domu). Przyjęto przy tym założenie, że o modelu konsumpcji można wnioskować na podstawie wydatków konsumpcyjnych gospodarstwa domowego.

Słowa kluczowe: konsumpcja, dochody, wydatki, gospodarstwo domowe

* Adres e-mail: khanusik@uni.opole.pl

** Adres e-mail: e-mail:uls@uni.opole.pl

Wprowadzenie

W artykule przedstawiono wyniki badań zróżnicowania modeli konsumpcji gospodarstw domowych na Śląsku. Przedmiotem prezentowanych badań były empiryczne modele konsumpcji gospodarstw domowych na Śląsku w latach 2004–2015 oraz ich najistotniejsze demograficzne i ekonomiczne determinanty. Założono przy tym, iż jednostką konsumpcyjną jest gospodarstwo domowe, a o jego modelu konsumpcji można wnioskować na podstawie struktury wydatków konsumpcyjnych. Przyjęto również, że poziom i struktura wydatków konsumpcyjnych są równie silnie zdeterminowane dochodami gospodarstw, jak i takimi czynnikami, jak wiek i wykształcenie głowy domu, wielkość gospodarstwa, miejsce zamieszkania czy typ społeczno-ekonomiczny gospodarstwa domowego. W związku z tym analizowano:

- kształtowanie się wydatków w zależności od dochodów gospodarstw,
- zmiany poziomu i struktury wydatków w wyróżnionych typach gospodarstw domowych,
- hierarchię zaspokajania potrzeb w zależności od dochodów gospodarstw domowych.

W badaniach wykorzystano dane GUS o dochodach i wydatkach gospodarstw domowych w Polsce. Szczegółową analizę porównawczą przeprowadzono dla lat 2004 i 2015.

1. Dochody a skłonność do konsumpcji śląskich gospodarstw domowych w latach 2004 i 2015

W warunkach rozwiniętej gospodarki rynkowej, kiedy większość potrzeb gospodarstw domowych jest zaspokajana w wyniku spożycia dóbr kupowanych na rynku, istotnym ograniczeniem poziomu konsumpcji są dochody. Relacja między dochodami jednostek konsumujących a wydatkami konsumpcyjnymi może być mierzona wieloma wskaźnikami, takimi jak przeciętna skłonność do konsumpcji, krańcowa skłonność do konsumpcji czy elastyczność dochodowa wydatków konsumpcyjnych.

Kształtowanie się relacji pomiędzy dochodami gospodarstw domowych na Śląsku a ich wydatkami konsumpcyjnymi¹ w latach 2004 i 2015 przedstawiono w tabeli 1. Uwzględniono przy tym klasyfikację gospodarstw domowych według kryterium głównego źródła dochodów, wykształcenia głowy domu (osoby odniesienia) i miejsca zamieszkania. Ponadto w tabeli zamieszczono wybrane charakterystyki demograficzne gospodarstw domowych.

Na Śląsku, podobnie jak w całym kraju, przemianom gospodarczym towarzyszyły w objętym analizą okresie zmiany demograficzne i społeczne, takie jak spadek dzietności, wzrost długości życia ludzi czy poprawa poziomu wykształcenia. Efektem owych procesów były istotny spadek średniej wielkości gospodarstw domowych, wzrost średniego wieku i wzrost poziomu wykształcenia głów domu. W wyniku restrukturyzacji gospodarki, szczególnie na wsi, radykalnie zmniejszył się udział gospodarstw domowych utrzymujących się z rolnictwa.

Analiza zmian realnych ekwiwalentnych dochodów i wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych pozwala zauważyć, że na Śląsku, podobnie jak w Polsce, w badanym dwunastolecu miał miejsce wzrost ich bezwzględnego poziomu. Jednak na Śląsku dochody i wydatki konsumpcyjne wzrosły średnio nieco bardziej niż w Polsce.

Udział wydatków konsumpcyjnych w dochodach gospodarstw domowych ogółem na Śląsku i w Polsce kształtował się w 2004 roku na dość wysokim poziomie i wynosił odpowiednio 93,7 i 95,15%. W ciągu dwunastu lat udział ten obniżył się i osiągnął w przypadku śląskich gospodarstw domowych poziom 81,88%, a średnio w kraju 80,17%. Można zatem stwierdzić występowanie klasycznej prawidłowości polegającej na spadku udziału wydatków konsumpcyjnych wraz ze wzrostem dochodów gospodarstw domowych.

Zbadano również zróżnicowanie relacji wydatków konsumpcyjnych do dochodów, czyli średnią skłonność do konsumpcji gospodarstw domowych zamieszkałych na Śląsku, pogrupowanych ze względu na trzy podstawowe kryteria klasyfikacji: główne źródło dochodów, wykształcenie głowy domu i miejsce zamieszkania.

¹ W artykule zastosowano kategorie realnych ekwiwalentnych dochodów i wydatków gospodarstw domowych wyznaczonych w cenach z 2015 r. Do wyznaczania liczby osób przeliczeniowych w gospodarstwie domowym zastosowano formułę skal OECD 70/50, według której pierwsza osoba dorosła otrzymuje wagę 1, kolejne osoby dorosłe – wagę 0,7, a osoby w wieku poniżej 15 lat otrzymują wagę 0,5, przyjmując, że ze względu na obecny poziom rozwoju gospodarczego Polski jest ona bardziej właściwa niż zmodyfikowana skala OECD 50/30, stosowana dla krajów wysoko rozwiniętych.

Tabela 1. Demograficzno-ekonomiczne uwarunkowania i przejawy różnicowania zachowań konsumpcyjnych gospodarstw domowych na Śląsku w latach 2004 i 2015

Typy gospodarstw domowych	Struktura próby w %		Średnia liczba osób w gospodarstwie		Wiek głowy domu w latach		Średnie miesięczne ekwiwalentne dochody w zł w cenach z 2015 r.		Średnie miesięczne ekwiwalentne wydatki w zł w cenach z 2015 r.		Średnia skłonność do konsumpcji w %	
	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015
Według głównego źródła dochodów												
pracowników	41,80	49,99	3,37	3,03	40,0	43,0	1323,09	2020,65	1207,12	1614,81	91,23	79,92
rolników	4,51	1,35	4,07	3,43	41,1	49,1	1134,42	735,28	1032,67	1434,38	*	*
pracujących na własny rachunek	5,85	6,49	3,48	3,07	42,9	44,5	1533,70	2451,83	1413,28	1948,33	92,15	79,46
emerytów i rencistów	39,92	38,33	2,21	1,93	63,5	68,1	1312,83	1847,23	1254,30	1528,19	95,54	82,73
bez zarobkowych źródeł utrzymania	7,92	3,84	2,73	2,35	43,0	43,2	848,95	1221,09	880,28	1169,16	103,69	95,75
Według wykształcenia głowy domu												
brak wykształcenia	0,92	0,19	2,13	2,81	75,7	71,3	965,21	1233,05	971,44	891,79	100,65	72,32
podstawowe	18,08	11,33	2,48	2,25	60,4	66,4	1044,38	1419,39	981,67	1156,36	94,00	81,47
gimnazjalne	0,12	0,37	2,78	3,23	40,4	26,5	1034,35	1234,04	960,17	1035,85	92,83	83,94
zawodowe	36,72	33,80	3,27	2,80	46,7	53,3	1060,86	1634,24	994,94	1334,88	93,79	81,68
średnie	31,98	33,55	2,82	2,52	48,1	51,6	1389,10	1912,83	1308,99	1608,86	94,23	84,11
wyższe	12,18	20,76	2,66	2,54	46,1	46,8	2073,37	2757,05	1910,78	2197,96	92,16	79,72
Według miejsca zamieszkania												
miasta pow. 500 tys. mieszkańców	8,32	8,06	2,51	2,16	48,5	48,2	1589,95	2645,64	1531,23	2088,27	96,31	78,93
miasta 200–500 tys. mieszkańców	12,14	9,33	2,66	2,34	49,8	53,3	1347,95	1995,20	1278,72	1632,45	94,86	81,82
miasta 100–200 tys. mieszkańców	21,66	19,13	2,84	2,48	48,9	52,3	1292,22	2028,22	1182,24	1643,45	91,49	81,03
miasta 20–100 tys. mieszkańców	23,81	20,90	2,83	2,53	50,8	53,1	1349,05	1999,47	1247,97	1588,96	92,51	79,47
miasta poniżej 20 tys. mieszkańców	10,70	11,22	2,84	2,52	50,6	54,8	1177,06	1830,02	1133,93	1477,38	96,34	80,73
wieś	23,38	31,36	3,30	2,91	49,9	53,3	1122,37	1669,41	1057,33	1437,70	94,21	86,12
Śląsk ogółem	100,00	100,00	2,90	2,59	49,8	52,8	1285,25	1934,12	1204,25	1583,73	93,70	81,88
Polska ogółem	x	x	3,07	2,72	49,6	52,3	1299,60	1900,40	1236,60	1523,55	95,15	80,17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badań GUS budżetów gospodarstw domowych w 2004 i 2015 r. w Polsce.

W badanym okresie wydatki na cele konsumpcyjne w większości gospodarstw były niższe od dochodów gospodarstw domowych, ponadto na Śląsku, podobnie jak w Polsce, średnia wielkość wskaźnika znacząco spadła. Wydatki przewyższały dochody w gospodarstwach osób bez zarobkowych źródeł utrzymania, czyli gospodarstwach domowych o najniższych dochodach. W przypadku gospodarstw domowych pracowników, osób pracujących na własny rachunek oraz emerytów i rencistów miał miejsce istotny spadek poziomu wskaźnika średniej skłonności do konsumpcji. Natomiast w gospodarstwach rolników, ze względu na znaczną sezonowość dochodów, przy relatywnie małej próbie nie wyznaczono wskaźnika.

Miejsce zamieszkania było kryterium znacznie mniej różnicującym skłonność do konsumpcji śląskich gospodarstw domowych niż główne źródło dochodów. W 2004 roku średnio najwyższe dochody osiągały i najwięcej wydawały na konsumpcję gospodarstwa z dużych aglomeracji, a najniższe dochody i najniższe wydatki charakterystyczne były dla wiejskich gospodarstw domowych na Śląsku; prawidłowość ta utrzymała się również w 2015 roku. Natomiast najbardziej obniżył się poziom wskaźnika średniej skłonności do konsumpcji w przypadku gospodarstw domowych mieszkających w miastach powyżej 500 tys. ludności oraz w małych miastach.

Zgodnie z kryterium wykształcenia głowy domu, wyróżniono sześć klas gospodarstw. W tym przypadku można zauważyć, że dochody gospodarstw domowych na Śląsku w obu analizowanych latach były dodatnio skorelowane z poziomem wykształcenia głowy domu. Wykształcenie głowy domu najsilniej różnicowało dochody gospodarstw domowych.

2. Przemiany struktury wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych na Śląsku w okresie 2004–2015

Kolejnym poddanym analizie problemem były zmiany struktury wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych, czyli ich modelu konsumpcji. Zastosowano wprowadzoną przez GUS klasyfikację wydatków konsumpcyjnych. Kierunki zmian i różnicowania modeli konsumpcji wyróżnionych typów gospodarstw domowych przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Zmiany struktury wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych na Śląsku na tle Polski w latach 2004 i 2015

Typy gospodarstw domowych	Udziały grup wydatków konsumpcyjnych w wydatkach ogółem gospodarstw domowych (w %)																													
	żywność i napoje		alkohol		odzież i obuwanie		utrzymanie mieszkania		wypożyczenie mieszkania		zdrowie		transport		łączność		kultura i wypoczynek		edukacja		higiena		pozostałe wydatki							
	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015				
	lata																													
	Według głównego źródła dochodów																													
pracowników	27,00	22,00	3,04	3,02	5,49	5,47	20,06	20,13	5,22	4,90	3,50	4,07	9,73	10,37	4,96	5,06	7,40	7,43	1,90	0,91	2,91	3,02	8,78	13,61	2,91	3,02	8,78	13,61		
rolników	33,98	27,19	3,01	2,46	5,20	5,16	14,44	21,75	3,55	4,34	3,86	3,72	12,87	13,49	4,49	4,84	5,95	4,49	1,23	0,34	2,27	1,94	9,14	10,28	2,27	1,94	9,14	10,28		
pracujących na własny rachunek	24,86	19,60	2,83	2,66	5,14	5,82	18,00	18,40	4,92	6,83	3,36	3,84	12,79	10,06	5,54	4,81	8,91	8,68	1,88	1,37	3,32	3,15	8,45	14,77	1,88	1,37	3,32	3,15	8,45	14,77
emerytów i rencistów	29,45	25,78	2,64	2,53	3,20	3,01	24,06	25,01	4,67	4,39	7,59	8,00	5,63	5,27	4,44	4,55	5,48	5,49	0,57	0,11	2,02	2,26	10,24	13,62	0,57	0,11	2,02	2,26	10,24	13,62
bez zarobkowych źródeł utrzymania	32,68	24,41	3,65	2,74	4,52	3,20	25,62	27,17	3,86	3,55	3,29	3,73	5,21	5,83	4,15	4,67	5,39	6,51	1,28	0,76	2,60	2,73	7,73	14,70	1,28	0,76	2,60	2,73	7,73	14,70
	Według poziomu wykształcenia głowy domu																													
brak	37,40	35,98	2,08	4,94	2,90	0,90	26,81	18,99	3,67	4,60	9,72	11,62	2,41	2,87	2,13	3,56	2,24	1,33	0,68	0,00	1,75	3,48	8,20	11,73	1,75	3,48	8,20	11,73		
podstawowe	34,61	29,64	3,33	2,66	3,35	2,73	23,84	27,68	4,56	4,19	6,97	7,70	4,41	3,44	3,97	4,32	4,54	3,81	0,63	0,06	1,87	1,96	7,93	11,82	1,87	1,96	7,93	11,82		
gimnazjalne	22,32	27,75	1,29	3,86	2,82	4,20	35,93	24,02	1,72	7,70	3,29	3,27	4,47	3,66	5,50	5,79	5,56	4,48	2,12	0,44	1,74	3,98	13,25	10,85	2,12	0,44	1,74	3,98	13,25	10,85
zawodowe	31,54	26,20	3,46	3,42	4,22	4,02	21,65	23,43	4,58	4,38	4,15	5,23	8,39	7,62	4,43	5,11	5,77	5,15	1,04	0,30	2,34	2,32	8,43	12,82	1,04	0,30	2,34	2,32	8,43	12,82
średnie	26,75	23,29	2,68	2,73	4,89	4,71	21,84	22,43	5,07	4,88	4,83	5,55	8,66	7,95	5,15	5,05	6,78	6,56	1,57	0,61	2,77	2,72	9,01	13,53	1,57	0,61	2,77	2,72	9,01	13,53
wyższe	20,76	18,67	2,09	2,29	5,71	5,31	17,52	18,51	5,16	5,34	4,93	5,05	11,36	11,07	5,28	4,45	9,79	9,46	2,15	1,17	3,23	3,35	12,01	15,32	2,15	1,17	3,23	3,35	12,01	15,32
	Według typu miejscowości zamieszkania																													
pow. 500 tys. mieszkańców	24,01	18,98	2,67	2,84	5,26	4,25	20,46	22,08	4,56	4,43	5,68	5,26	8,68	9,27	5,22	4,47	8,82	7,78	1,92	1,16	3,29	2,92	9,41	16,56	1,92	1,16	3,29	2,92	9,41	16,56
200–500 tys. mieszkańców	26,84	22,29	2,87	2,65	4,03	4,70	24,40	22,80	5,59	4,15	4,87	5,70	7,19	10,07	4,72	4,96	6,63	7,09	1,05	0,55	2,60	2,82	9,21	12,22	1,05	0,55	2,60	2,82	9,21	12,22
100–200 tys. mieszkańców	27,60	22,51	3,22	2,96	4,52	4,41	23,14	21,41	4,66	4,62	4,79	5,24	7,88	7,79	4,87	5,03	6,70	7,34	1,54	0,71	2,66	2,89	8,42	15,09	1,54	0,71	2,66	2,89	8,42	15,09
20–100 tys. mieszkańców	27,16	23,42	2,75	2,80	4,77	4,83	22,55	21,69	4,44	5,06	4,73	5,70	8,53	7,07	4,78	5,14	6,63	6,63	1,46	0,66	2,60	3,03	9,59	13,97	1,46	0,66	2,60	3,03	9,59	13,97
pon. 20 tys. mieszkańców	29,19	23,88	3,11	2,72	4,96	4,29	19,97	22,06	4,81	5,10	4,59	6,15	8,06	7,10	4,67	4,76	6,45	6,67	1,31	0,60	2,52	2,71	10,36	13,97	1,31	0,60	2,52	2,71	10,36	13,97
wieś	32,46	25,64	2,85	2,75	4,37	4,49	17,52	22,38	5,19	5,06	5,06	5,29	9,77	9,27	4,52	4,60	5,94	5,97	1,08	0,41	2,23	2,29	9,00	11,84	1,08	0,41	2,23	2,29	9,00	11,84
Śląsk ogółem	28,34	23,34	2,92	2,80	4,60	4,52	21,28	22,02	4,85	4,82	4,91	5,49	8,48	8,37	4,76	4,84	6,68	6,75	1,37	0,64	2,59	2,73	9,22	13,69	1,37	0,64	2,59	2,73	9,22	13,69
Polska ogółem	28,30	23,81	2,75	2,58	5,01	5,01	19,89	21,06	4,94	4,94	4,88	5,71	9,33	8,51	4,66	4,88	6,82	6,43	1,58	0,77	2,58	2,90	9,26	13,38	1,58	0,77	2,58	2,90	9,26	13,38

Źródło: jak w tabeli 1.

Jak widać, największy udział w wydatkach konsumpcyjnych gospodarstw domowych na Śląsku w 2004 roku miały wydatki na żywność i utrzymanie mieszkania, a więc można uznać, że dla gospodarstw domowych potrzeby wyżywienia i mieszkania były najistotniejsze. Następne w kolejności były wydatki na transport oraz na kulturę i wypoczynek. Udziały wydatków na zaspokojenie pozostałych grup potrzeb były już relatywnie niewielkie. Po dwunastu latach struktura wydatków konsumpcyjnych śląskich gospodarstw domowych zmieniła się nieznacznie. Przed wszystkim spadł w badanym regionie średnio o 5 punktów procentowych udział wydatków na żywność, choć pozostał to udział najwyższy. Niewątpliwie negatywną zmianą było zmniejszenie się udziału i tak już bardzo niskich wydatków na edukację. W przypadku pozostałych klas wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych zaobserwowano niewielkie zmiany udziałów, przy czym największy wzrost dotyczył wydatków na zdrowie i pozostałych wydatków. Relatywnie niewiele zwiększył się udział wydatków na utrzymanie mieszkania.

W modelu konsumpcji wszystkich gospodarstw domowych na Śląsku największe znaczenie, jak już wskazano, miały wydatki na żywność. Udział tych wydatków był i pozostał w ciągu analizowanego okresu bardzo zróżnicowany ze względu na wszystkie wyróżnione klasy gospodarstw domowych. Główną determinantą wydatków na żywność pozostawały jednak dochody gospodarstw domowych. Największe udziały wydatków na żywność występowały bowiem w stosunkowo najmniej zaможnych grupach gospodarstw domowych, czyli w gospodarstwach osób bez zarobkowych źródeł utrzymania, gospodarstwach emerytów i rencistów, gospodarstwach osób o niskim poziomie wykształcenia czy gospodarstwach ze wsi i najmniejszych miast. W przypadku gospodarstw domowych rolników stosunkowo duży udział wydatków na żywność mógł być również wynikiem samozaopatrzenia w żywność i najbardziej tradycyjnego stylu życia.

Drugą grupą wydatków pod względem znaczenia były wydatki gospodarstw domowych na utrzymanie mieszkania. W latach 2004–2015 miał miejsce niewielki wzrost udziałów tych wydatków, szczególnie zauważalny w grupach gospodarstw stosunkowo najbiedniejszych osób bez zarobkowych źródeł utrzymania oraz w gospodarstwach rolników. Najwyższe udziały wydatków na utrzymanie mieszkania występowały w gospodarstwach emerytów i rencistów oraz osób bez zarobkowych źródeł utrzymania, a najmniejszą część wydatków konsumpcyjnych przeznaczały na utrzymanie mieszkania gospodarstwa domowe rolników i osób pracujących na

własny rachunek oraz osób z wyższym wykształceniem. Klasa miejscowości była natomiast w badanym okresie czynnikiem silnie różnicującym udziały wydatków gospodarstw domowych na utrzymanie mieszkania i ich zmiany na Śląsku. W ciągu dwunastu lat udziały wydatków na utrzymanie mieszkania zmieniły się nieznacznie, przy czym wzrosły w miastach najmniejszych i na wsi, a spadły w dużych i średnich miastach. Można sądzić, że na te zmiany najistotniejszy wpływ miał wzrost cen nośników energii i usług komunalnych.

Trzecią co do znaczenia w latach 2004–2015 grupą wydatków konsumpcyjnych były wydatki na transport. Na poziom i udział tych wydatków w wydatkach konsumpcyjnych wpływa, poza dochodami, aktywność członków gospodarstwa domowego i miejsce zamieszkania. Stąd najmniejsze udziały wydatków na transport występowały w gospodarstwach emerytów i rencistów i osób bez zarobkowych źródeł utrzymania, a największe w gospodarstwach osób z wyższym wykształceniem czy pracujących na własny rachunek. W tej grupie gospodarstw w badanym okresie udział wydatków na transport jednak spadł. Bardzo zbliżone były poziomy i zmiany udziałów wydatków na transport w gospodarstwach domowych klasyfikowanych ze względu na miejsce zamieszkania.

W latach 2004–2015 obserwujemy wyrównanie udziału wydatków gospodarstw domowych na łączność praktycznie we wszystkich klasach gospodarstw domowych i stosunkowo niewielki ich wzrost. Takie zmiany wynikały zarówno z poprawy dostępności usług telekomunikacyjnych, jak i ze spadku ich cen.

Mało zróżnicowane były i wzrosły w podobnej skali w całym badanym okresie udziały wydatków na ochronę zdrowia w poszczególnych typach gospodarstw domowych. Jedynie w gospodarstwach emerytów i rencistów były one i pozostały znacząco wyższe, co jest w dużej mierze wynikiem wieku i stanu zdrowia członków tej grupy.

O zróżnicowaniu zamożności i stylu życia świadczy poziom i udziały wydatków gospodarstw domowych na kulturę i wypoczynek. W badanym okresie istniało i utrzymało się zróżnicowanie udziału tej grupy wydatków gospodarstw domowych, przy czym było ono znacznie większe w przypadku gospodarstw domowych klasyfikowanych ze względu na główne źródło utrzymania czy wykształcenie osoby odniesienia, niż w przypadku gospodarstw domowych klasyfikowanych ze względu na miejsce zamieszkania. Zatem podstawą różnic w udziałach wydatków na kulturę i wypoczynek były różnice dochodów gospodarstw domowych.

Pozostałe grupy wydatków konsumpcyjnych, ze względu na ich niewielkie udziały w strukturze wydatków, można potraktować jako odzwierciedlające w małym stopniu zróżnicowanie modeli konsumpcji.

3. Empiryczna egzemplifikacja kształtowania się hierarchii potrzeb gospodarstw domowych na Śląsku w latach 2004 i 2015

Hierarchia potrzeb jest jednym z czynników określających model konsumpcji, a kolejność ich zaspokajania zależy głównie od dochodów konsumenta. Oszacowano zatem modele zależności wydatków konsumpcyjnych od dochodów gospodarstw domowych na Śląsku. Otrzymano modele mikroekonometryczne o istotnych parametrach strukturalnych i wystarczającym dopasowaniu do danych empirycznych (por. tab. 3 i rys. 1 i 2).

Tabela 3. Modele zależności ekwiwalentnych wydatków konsumpcyjnych (y) od ekwiwalentnych dochodów (x) gospodarstw domowych na Śląsku w latach 2004–2015

Wyszczególnienie	Lata	Typ funkcji	Parametry		
			a	b	R ²
1	2	3	4	5	6
Wydatki ogółem	2004	$y = ax^b$	8,868	0,692	0,44
	2015	$y = ax^b$	2,650	0,846	0,35
Żywność i napoje bezalkoholowe	2004 y	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	571,736	800,263	0,22
	2015	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	574,833	939,197	0,13
Alkohol	2004	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	121,062	2987,193	0,05
	2015	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	316,829	11675,165	0,05
Odzież i obuwie	2004	$y = ax + b$	0,035	6,266	0,11
	2015	$y = ax + b$	0,035	3,026	0,1

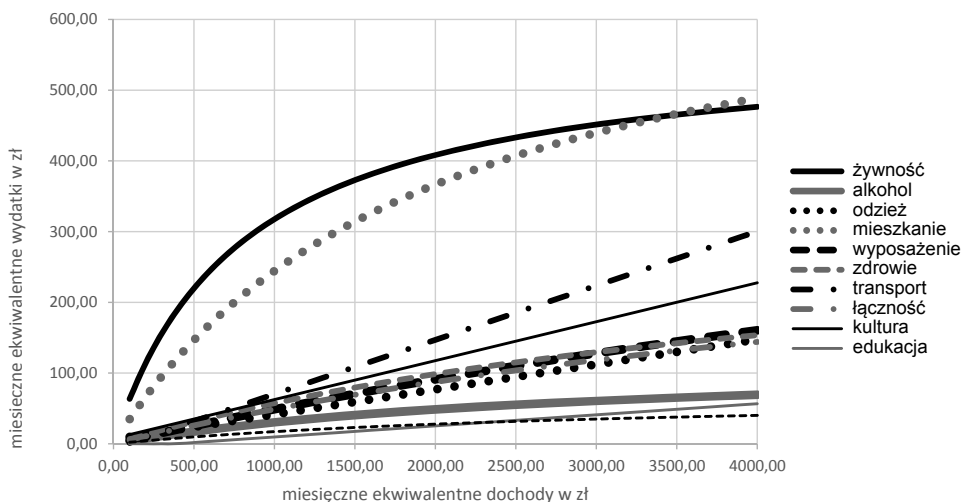
1	2	3	4	5	6
Utrzymanie mieszkania	2004	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	732,214	1994,452	0,09
	2015	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	814,827	2367,534	0,06
Wyposażenie mieszkania	2004	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	674,265	12800,647	0,05
	2015	$y = ax + b$	0,038	2,401	0,04
Ochrona zdrowia	2004	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	347,568	5046,289	0,09
	2015	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	265,481	3680,139	0,04
Transport	2004	$y = ax + b$	0,077	-6,378	0,06
	2015	$y = ax + b$	0,129	-118,403	0,05
Łączność i komunikacja	2004	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	407,003	7298,754	0,21
	2015	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	195,089	2768,590	0,16
Kultura i wypoczynek	2004	$y = ax + b$	0,055	7,459	0,12
	2015	$y = ax + b$	0,072	-34,258	0,1
Edukacja	2004	$y = ax + b$	0,016	-5,998	0,02
	2015	$y = ax + b$	0,006	-1,584	0,01
Higiena	2004	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	72,192	3178,284	0,14
	2015	$y = \frac{ax}{(x+b)}$	537,410	21546,324	0,14

Źródło: jak w tabeli 1.

Potęgowy model całkowitych wydatków gospodarstw domowych pozwolił określić elastyczność wydatków konsumpcyjnych względem dochodów. W badanych latach wskaźniki elastyczności dochodowej wydatków konsumpcyjnych ogółem ukształtowały się na poziomie 0,69 i 0,85, co oznacza, że krańcowa skłonność

do konsumpcji wzrosła, a więc względny przyrost dochodów wywoływał w 2004 roku niższy niż w roku 2015 przyrost wydatków konsumpcyjnych.

Rysunek 1. Modele ekwiwalentnych wydatków śląskich gospodarstw domowych w zależności od ekwiwalentnych dochodów w 2004 r.

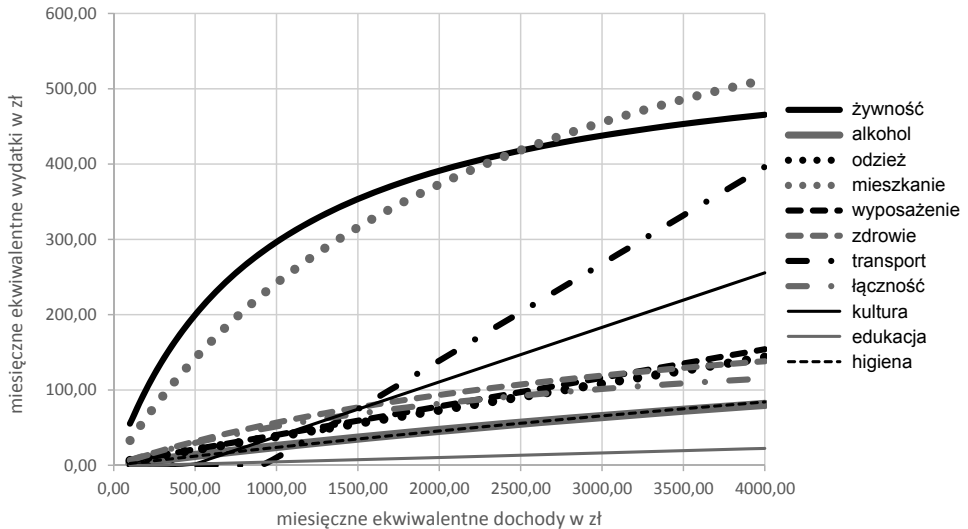

Źródło: na podstawie tabeli 3.

Większość wydatków konsumpcyjnych zarówno w 2004, jak i w 2015 roku zmieniała się według funkcji Törnquista I rodzaju opisującej zależność wydatków na dobra podstawowe od dochodów. Możliwość zastosowania funkcji Törnquista w takich typach wydatków, jak na przykład utrzymanie mieszkania, ochrona zdrowia, higiena, łączność i komunikacja, świadczy o tym, że występował już poziom dochodów pozwalający na pełne zaspokojenie danej grupy potrzeb. Po dwunastu latach górne asymptoty niektórych funkcji wydatków wzrosły lub zależności wydatków od dochodów stawały się liniowe, co może oznaczać wpływ wzrostu dochodów na zwiększenie poziomu niedosytu konsumentów. Liniowa zależność wydatków od dochodów świadczy bowiem o sytuacji niedosytu nawet przy stosunkowo wysokich dochodach gospodarstw domowych. Ten typ zależności wystąpił w przypadku

wydatków na kulturę i wypoczynek, na odzież i obuwie, wyposażenie mieszkania, transport oraz edukację.

Rysunek 2. Modele ekwiwalentnych wydatków śląskich gospodarstw domowych w zależności od ekwiwalentnych dochodów w 2015 r.

Źródło: na podstawie tabeli 3.

Porównanie oszacowanych modeli pozwala stwierdzić, że w ciągu dwunastu lat nie miały miejsca istotne zmiany hierarchii potrzeb śląskich gospodarstw domowych.

Podsumowanie

Najistotniejsze przejawy zmian modelu konsumpcji gospodarstw domowych na Śląsku w badanym okresie dotyczyły struktury wydatków. Istotnie zmalał udział wydatków na żywność, i to wszystkich grup gospodarstw domowych, wzrósł natomiast udział pozostałych wydatków, a w tej grupie mieszczą się wydatki na dobra luksusowe czy usługi finansowe. Taką tendencję można by uznać za pozytywną, szczególnie w przypadku wzrostu realnych dochodów gospodarstw domowych.

Na model konsumpcji silniejszy wpływ niż miejsce zamieszkania gospodarstwa domowego miało wykształcenie głowy domu i główne źródło utrzymania. Świadczy to o przewadze dochodowych determinant różnicowania struktury wydatków w wyróżnionych grupach gospodarstw domowych. W 2004 i 2015 roku wydatki konsumpcyjne gospodarstw domowych w Polsce były bardzo silnie uzależnione od bieżących dochodów. Wraz ze wzrostem realnych dochodów nastąpiło jednak zauważalne obniżenie przeciętnej skłonności do wydatkowania części dochodów na cele konsumpcyjne. W ciągu dwunastu lat nie zaobserwowano widocznych zmian hierarchii potrzeb śląskich gospodarstw domowych.

Literatura

- Bywalec, C. (2007). *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hanusik, K., Łangowska-Szczęśniak, U. (1997). *Ekonometryczna analiza kształtowania się konsumpcji w Polsce*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Hanusik, K., Łangowska-Szczęśniak, U. (2015). Ubóstwo a zamożność ludności w Polsce w świetle badań budżetów gospodarstw domowych. *Europa Regionum*, XXV, 109–124.
- Picketty, T. (2015). *Ekonomia nierówności*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.

DETERMINANTS AND EFFECTS OF DIFFERENTIATION OF CONSUMPTION MODEL IN SILESIA IN THE YEARS 2004–2015

Abstract

The research presented in this chapter focuses on long-term changes in consumption patterns in Silesia, which covers three border provinces of Poland – Silesia, Opole Voivodeship and Lower Silesia. The investigation concerns also identification of the most important factors determining differentiation of consumption patterns implemented by households in that region. Based on data of the Central Statistical Office in Warsaw coming from the panel research on households' budgets in 2004–2015 there was conducted an econometric analysis of few characteristics of households (such as: the level and the main source of income, place

of residence, age or educational level of reference person (leader of a household) and their impact on the level and structure of household spending. There was assumed that the model of consumption can be inferred on the basis of consumer spending of a household.

Keywords: consumption, household, income, spending

JEL code: D12